

DOI: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2021-5-93-24>

УДК 352

Починок К.Б., Сировець М.О.

Університет державної фіскальної служби України

АНАЛІЗ ПОНЯТТЯ «ГОСПОДАРСЬКА КОМПЕТЕНЦІЯ» В ПРАВОВОМУ ВИМІРІ

Анотація. Автором відзначено, що на сучасному етапі наукового дослідження не було приділено достатньої уваги комплексному вивченню питань розуміння та роз'яснення господарської компетенції. Встановлено особливості трактування поняття «господарська компетенція» в контексті його порівняння з іншим поняттям «господарська правосуб'єктність» у відповідності до обсягу та змісту її базових компонентів. Наголошено на важливості розмежовувати вказані базові поняття. Детально розглянуто різноманітні трактування ключового поняття, представлені в наукових працях та нормативно-правових документах. Обумовлено, що якісні характеристики компетенції не обумовлені власною волею правосуб'єкта. Наголошено на важливості проведення комплексного дослідження загально правового трактування поняття. Вказано на важливості дотримуватися наукового підходу, що передбачає визначення тотожності розуміння змісту та структури компетенції.

Ключові слова: компетенція, правове регулювання, Господарський Кодекс, правовідносини, правосуб'єкт.

Pochinok Karyna, Syrovets Maryna

University of State Fiscal Service of Ukraine

THE ANALYSIS OF THE CONCEPT OF THE ECONOMIC COMPETENCE IN THE LEGAL DIMENSION

Summary. The author notes that at the present stage of scientific research, not enough attention has been paid to the comprehensive study of understanding and explaining of the concept of the economic competence. The peculiarities of the interpretation of the concept of “economic competence” in the context of its comparison with another concept of “economic legal personality” in accordance with the scope and content of its basic components are defined. The importance of distinguishing between these basic concepts is emphasized. Various interpretations of the key concept presented in scientific works and normative legal documents are considered in detail. It is stipulated that the qualitative characteristics of the competence are not determined by the will of the legal entity. The importance of conducting a comprehensive study of the general legal interpretation of the concept is emphasized. It is noted that economic competence occupies a leading place in the study of economic legal personality and determines the main role in its formation. The emphasis is placed on the separation of a special category of “economic competence” as a key argument in favor of the existence of commercial law as a separate industry. The importance of adhering to a scientific approach, which involves determining the identity of understanding the content and structure of competence, is pointed out. The representation of the concept of “economic competence” in the Commercial Code of Ukraine is defined separately. It is stated that the state structural body lacks specific sectorial legal personality, however, it is not an obstacle to its functioning. It is noted that economic competence does not include a systematic reflection of the legal status of the economic entity and describes certain components of economic competence. Writing the article, the author used the regulatory legislation of Ukraine, scientific and methodological literature, manuals, scientific articles, periodicals and studies of modern and previous scholars and researchers in the field of commercial law. The following research methods were used: comparison, classification, systematization, analysis of documentation and results of researchers on the problem of the study.

Keywords: competence, legal regulation, Commercial Code, legal relations, legal entity.

Постановка проблеми дослідження. Початковим етапом дослідження будь-якої соціально-правової проблеми є визначення необхідного понятійного апарату. Юридична наука відображає об'єкт пізнання ідеально, абстрактно, в системі понять і категорій. Наукові поняття та категорії є інструментом теоретичного пізнання, засобом і результатом мисленнєвої діяльності. В сучасних наукових дослідженнях обсяг господарської правосуб'єктності учасників господарських правовідносин, як правило, отожднюється з правовим статусом або характеризують через призму правової категорії господарської компетенції. В інших випадках правосуб'єктність трактується як компонент правового статусу.

На сучасному етапі наукового дослідження не приділяють особливої уваги детальному вивченню питань трактування та регламентування господарської компетенції. При цьому практика

показує, що в сучасних умовах становлення правових інститутів незалежної України категорія господарської компетенції набуває все більш складної багатоаспектної структури, що вимагає врахування при вирішенні конкретних теоретичних і практичних проблем.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналізом поняття «компетенція» в контексті господарських правовідносин займались Безубов Д. О. [1], Гарагонич О. В. [2], Кулакова Є. В. [4], Остап'юк М. В. [5], Попадинець Г. О. [6], Труш І. В. [7], Шевердіна О. [8], Шевченко А. М. [9], Щербина В. С. [10]. Але проаналізована література не містить в необхідній мірі всі аспекти напрямку дослідження.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Незважаючи на значну кількість наукових досліджень, варто вказати, що проблеми визначення правового статусу фі-

зичної особи як суб'єкта, наділеного господарською компетенцією, потребують системного вивчення. Представлені трактування мають не системний характер та потребують визначення єдиного підходу до трактування поняття «господарська компетентність».

Мета дослідження – проаналізувати різні підходи до трактування поняття «господарська компетенція» в нормативно-правових документах та наукових джерел.

Виклад основного матеріалу. На основі аналізу різноманітних наукових джерел можна ствердно заявити, що прирівнювання понять «господарська правосуб'єктність» та «господарська компетенція» є спірним. Зазначені поняття необхідно розмежовувати, але при цьому не заперечувати їх тісного взаємозв'язку. Ці категорії є взаємопов'язані та сприяють формуванню передумов залученості правосуб'єкта до участі в господарських правовідносинах [1, с. 95]. Господарська правосуб'єктність розглядається як більш ширше поняття і включає до свого складу господарську компетенцію. Компетенція не отожднюється із такими поняттями як «здатність» і «загальні можливості». Це поняття є більш конкретним, ніж загальні можливості; це сукупність визначених, наявних прав. Обсяг компетенції залежить від власної волі правосуб'єкта. Обсяг правоздатності є менш конкретний, але також не поширений. Якщо компетенція вказує, якими правами й обов'язками суб'єкт фактично володіє через те, що відноситься до певної категорії учасників господарських відносин, то правоздатність демонструє, якими правами й обов'язками він може володіти додатково.

Компетенцію розглядають як складне юридичне явище, відносно компонентів якого є визначено єдиного розуміння. Для комплексного розуміння юридичної сутності та змісту поняття «господарська компетенція» першочерговим є аналіз її загально правового трактування. В рамках такого дослідження, необхідно орієнтуватися на позицію, сформовану на основі проведених досліджень, відповідно до яких компетенція може визначатися на єдиних підходах, а зміст та структура компетенції, якщо і не є тотожною, то має безпосередню схожість [4, с. 94–95].

Варто виокремити кілька найбільш змістовних підходів науковців до трактування поняття «Господарська компетенція» у відповідності до обсягу та змісту її складових компонентів.

Господарська компетенція займає провідне місце в характеристиці господарської правосуб'єктності та відіграє головну роль в її становленні. Господарська компетенція є обов'язковою характеристикою правової організації. Господарська компетенція проявляється через призму правоздатності вступати у правовідносини, юридично гарантує функціонування суб'єктів господарювання згідно визначеним суспільно-корисними цілями і завданнями. Саме доцільність досягнення суспільно-корисних цілей і завдань, важливість організації його функціонування для зростання результативності актуалізують категорію господарської компетенції у певній сфері господарювання.

Виділення особливої категорії «господарська компетенція» стає додатковим аргументом на користь існування господарського права як окремої галузі. За логікою прихильників господарсько-правової концепції, за державними органами варто визнавати адміністративну або державно-правову компетенцію. Подібне уявлення багато в чому базувалося на тому, що держава розглядалася не тільки як носій політичної влади, а й власник майже всіх засобів виробництва.

Центральне місце в характеристиці господарської компетенції складають повноваження суб'єкта. Категорія повноважень розуміється як офіційно надане кому-небудь право якої-небудь діяльності, ведення справ. У цьому значенні дана категорія вживається в Конституції України (ст. ст. 5, 19, 142 та ін.) і Господарському кодексу України (ст. ст. 2, 4, 8, 24 і ін.).

Маємо на законодавчому рівні неоднозначність у трактуванні категорії «господарська компетенція». Всупереч вимозі формування категоріально-понятійного апарату таким чином, щоб при обранні термінів та розкритті відповідних понять уникати двозначності. Вважаємо за доцільне виходити з положень ст. 55 Господарського кодексу України від 16.01.2003 № 436-IV [3], в якій прямо закріплене тлумачення поняття «господарська компетенція», що і робить ряд науковців, які досліджують відповідні питання.

У чинному законодавстві цей термін використовується для позначення повноважень власності, що реалізуються власником або уповноваженими ним суб'єктами (Ст. 156 ГК України). Категорія господарських повноважень, навпаки, використовується для забезпечення реалізації функцій, яку власник доручає уповноваженому органу.

Таблиця 1

Розуміння поняття «Господарська компетенція» різними науковцями

Автор	Трактування поняття «Господарська компетенція»
М. В. Остап'юк [5, с. 115]	сукупність наявних у суб'єкта прав і обов'язків, постійно закріплених за ним законом
О. В. Гарагонич	ототожнює з терміном «організаційно-господарські повноваження»
Юридична енциклопедія [11, с. 196]	сукупність установлених в офіційній-юридичній чи неюридичній- формі прав і обов'язків, тобто повноважень, будь-якого органу або посадової особи, які визначають можливості цього органу або посадової особи приймати обов'язкові до виконання рішення тощо; коло повноважень будь-якого органу або посадової особи; коло питань, у яких хто-небудь добре обізнаний
В. С. Щербина [10, с. 11–13].	сукупність повноважень, прав та обов'язків під час виконання своїх функціональних завдань у сфері господарювання
І. В. Єршова	сукупність прав, якими наділений суб'єкт відповідно до закону й установчих документів, а в деяких випадках – на підставі ліцензії.

Джерело: розробка автора

Через поняття господарської компетенції в теорії господарського права розкривається господарська правосуб'єктність суб'єкта господарювання. Господарська правосуб'єктність передбачає здатність особи бути учасником господарських правовідносин, що виникають у процесі безпосереднього здійснення господарської діяльності, в тому числі з приводу встановлення організаційних зв'язків між елементами господарської інфраструктури.

Оскільки поняття компетенції є досить широким і застосовується в різних правових галузях (конституційному, адміністративному праві тощо), в Господарському Кодексі України йдеться саме про господарську компетенцію, якою позначається не лише сукупність прав і обов'язків суб'єктів господарювання, а й сукупність повноважень, прав та обов'язків під час виконання своїх функціональних завдань у сфері господарювання.

Однак залежно від обсягу прав та обов'язків суб'єктів господарювання (організаційно-господарських повноважень є всі підстави розрізняти загальну та спеціальну (зокрема, виняткову) господарські компетенції. Останньою наділені, наприклад, органи державної влади функціональної компетенції, а також такі суб'єкти господарювання, як фінансові установи, товарні і фондові біржі, аудиторські фірми тощо [6].

Однак, як доцільно зауважує О. В. Гарагонич, «у ст. 2 та ч. 2 ст. 176 ГК термін «господарська компетенція» законодавець використовує в іншому значенні. Відповідно до цих норм господарською компетенцією наділяються державні органи та органи місцевого самоврядування щодо відповідних суб'єктів господарювання. У зв'язку з цим, окремі науковці пропонують термін «господарська компетенція» тлумачити так, що він позначає те ж явище, яке називається терміном «організаційно-господарські повноваження», і, крім того, до змісту поняття господарської компетенції включати ті повноваження, які державні органи, органи місцевого самоврядування мають стосовно господарських товариств, створених (у тому числі одноособово) державою чи територіальною громадою. І, нарешті, у ст. 207 ГК України поняття господарської компетенції ототожнюється з терміном «спеціальна правосуб'єктність» [2, с. 93].

Розглядаючи поняття компетенції та її складові, насамперед варто звернути увагу, що органи та посадові особи державної влади виявляють себе як суб'єкти, які реалізують певні функції у визначеній системі суспільних відносин. Поділ управлінської праці є основою ефективного функціонування апарату управління: кожний орган діє в суворо визначеній сфері.

Розмежування сфер діяльності органів обумовлює і необхідність відповідних юридичних понять для їх позначення. От чому компетенція органів державної влади починається з установлення визначеної галузі суспільних відносин, поля їх дії, що в юридично значущому відбитку у законодавстві є предметом відання. Причому важливо зважати на те, що предмети відання – це не сукупність питань, а узагальнене, юридично значуще визначення тієї сфери суспільних відносин, у якій слід діяти органу, це перший складовий елемент компетенції.

Компетенція є конституційною ознакою державного органу. Компетенція притаманна всім без винятку державним органам, без неї їх існування неможливо. Компетенція в цьому сенсі виступає як засіб індивідуалізації державного органу. В свою чергу, різні державні органи можуть мати одну і ту ж правоздатність. Так, в рамках фінансової правосуб'єктності державні органи мають можливість здобувати своїми діями права і обов'язки одержувачів бюджетних засобів. Більш того, у державному органу може бути відсутнім певна галузева правосуб'єктність, що не перешкоджає його функціонуванню. Зокрема, державні органи не мають цивільну правосуб'єктність і сімейну правосуб'єктність.

Зі змісту окремих досліджень випливає також висновок про те, що представницькі органи місцевого самоврядування можуть здійснювати повноваження не лише загального характеру.

Зокрема, за критерієм відношення до суб'єктів, що управляються з боку місцевої ради, А. М. Серебряков та В. А. Устименко розподіляли компетенцію на три групи:

- загальна компетенція – коли управлінська дія розповсюджується на необмежену кількість суб'єктів;

- галузева компетенція – коли управлінська дія розповсюджується на суб'єктів господарювання певної галузі (галузей) народного господарства;

- спеціальна компетенція – коли управлінська дія справляється на конкретний, обумовлений законодавством, суб'єкт і тими способами, які обумовлені законодавством України [4].

Слід визнати, що вказана класифікація дотепер не втрачає своєї актуальності, оскільки господарська складова присутня в кожній вищевказаній групі компетенції міської ради як представницького органу місцевого самоврядування.

Господарська компетенція не передбачає комплексного відображення правового статусу господарюючого суб'єкта, оскільки для повноцінної характеристики суб'єкта господарювання її доцільно вивчати виключно як одну з властивостей суб'єкта господарювання, до інших доцільно включити:

- ціль і завдання суб'єкта господарського права;
- різновид і організаційно-правовий формат суб'єкта господарювання;

- порядок створення і державної реєстрації суб'єкта господарювання;

- правовий формат майна суб'єкта господарювання;

- основний різновид діяльності;
- специфіка наявних прав та обов'язків;

- юридичну відповідальність і порядок призупинення суб'єкта господарювання.

Зазначимо також, що господарсько-правовий статус суб'єкта не є стандартною категорією, що обумовлено можливою зміною при впровадженні різноманітних юридичних аспектів: здобуття ліцензії; відкриття філій та представництв в різних містах, реорганізації тощо.

Як відомо, органи місцевого самоврядування є активними учасниками широкого спектру суспільних відносин, серед яких вагому частину займають відносини, що складаються у сфері господарювання. Реалізуючи господарську компетенцію, органи місцевого самоврядування

стають суб'єктами господарських правовідносин, переважно майново-господарського та організаційно-господарського характеру.

Саме на реалізації органами місцевого самоврядування господарської компетенції як на невід'ємній умові їх участі у господарських відносинах акцентовано увагу у тексті Господарського кодексу України. Особливий правовий статус органів місцевого самоврядування як владних органів додатково зумовлює специфіку реалізації ними господарської компетенції.

В той же час не можна заперечувати залежність обсягу і характеру правосуб'єктності державного органу від його компетенції, проте компетенція є не єдиним фактором, що визначає обсяг і характер правосуб'єктності державного органу. Для реалізації окремих повноважень державного органу потрібна відповідна правосуб'єктність.

Висновки і пропозиції. Таким чином, на сучасному етапі господарська компетенція розуміється як сукупність об'єктивних господар-

ських прав та обов'язків. Проте право на реалізацію об'єктивних прав і обов'язків є невід'ємним суб'єктивним правом суб'єкта господарського права. Ці та інші суб'єктивні права і обов'язки, а також виникають у процесі їх реалізації поточні права багато в чому визначають господарського правосуб'єкта. Виникнення об'єктивних прав і обов'язків, а також суб'єктивних прав і обов'язків у сфері суспільного виробництва неможливо без волевиявлення суб'єкта господарської діяльності, що заявляється в процесі його державної реєстрації. З урахуванням того, що господарська компетенція не охоплює собою всі права і обов'язки суб'єктів господарювання, виникає потреба в іншій категорії, що відбиває сукупність прав та обов'язків суб'єкта господарського права в їх цілісності.

В подальшому варто акцентувати увагу на визначенні єдиного універсального тлумачення поняття «господарська компетентність» та базових різновидів, які стануть основою для різноманітних вузькоспеціалізованих класифікацій.

Список літератури:

1. Беззубов Д. О. Поняття та зміст господарської правосуб'єктності на сучасному етапі становлення господарського права. *DICTUM FACTUM*. 2020. № 1(6). URL: <http://df.duit.edu.ua/index.php/dictum/article/view/120/105>
2. Гарагонич О. В. Поняття та ознаки господарської компетенції. *Порівняльно-аналітичне право*. 2016. № 3. С. 93–96.
3. Господарський кодекс України : Закон України від 16.01.2003 № 436-ІVІІ. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № № 18, 19–20, 21–22. Ст. 144.
4. Кулакова Є. В. Поняття та елементи господарської компетенції обласних рад та обласних державних адміністрацій. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія : Юриспруденція*. 2013. № 6–2 (2). С. 19–23.
5. Остап'юк М. В. Господарська компетенція замовників у сфері державних закупівель лікарських засобів і медичних виробів. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія Право*. 2015. № 32(2). С. 114–118.
6. Попадинець Г. О. Особливості правового статусу суб'єктів господарювання у сфері господарських правовідносин. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2018. № 2. Том 1. С. 39–42.
7. Труш І. В. Господарська правосуб'єктність комунального підприємства. *Економіка та право*. 2011. № 3. С. 63–67.
8. Шевердіна О. Господарська компетенція органів місцевого самоврядування: правовий аналіз. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2017. № 1. С. 57–60.
9. Шевченко А. М. Поняття господарської компетенції фізичної особи. *Держава та регіони. Серія : Право*. 2019. № 3(65). С. 103–108.
10. Щербина В. С. Суб'єкти господарського права. Київ : Юрінком Інтер, 2008. 264 с.
11. Юридична енциклопедія: в 6 т. / редкол.: Ю. С. Шемшученко. Київ : Укр. енцикл., 1998–2004. Т. 3: К-М. 2001. 792 с.

References:

1. Bezzubov D. O. (2020) Poniattia ta zmist hospodarskoi pravosubiektnosti na suchasnomu etapi stanovlennia hospodarskoho prava [The concept and content of economic legal personality at the present stage of formation of economic law]: *DICTUM FACTUM*, vol. 1(6)/ URL: <http://df.duit.edu.ua/index.php/dictum/article/view/120/105>
2. Hahonych O. V. (2016) Poniattia ta oznaky hospodarskoi kompetentsii [Concepts and signs of economic competence]. *Porivnialno-analitychne pravo*, vol. 3. pp. 93–96.
3. Hospodarskyi kodeks Ukrainy [Economic Code of Ukraine] (1996): Zakon Ukrainy vid 16.01.2003 № 436-IVII. *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy*, no. 18, 19–20, 21–22, st. 144.
4. Kulakova Ye. V. (2013) Poniattia ta elementy hospodarskoi kompetentsii oblasnykh rad ta oblasnykh derzhavnykh administratsii [Concepts and elements of economic competence of regional councils and regional state administrations]. *Naukovyi visnyk Mizhnarodnoho humanitarnoho universytetu. Seriya: Yurysprudentsiia*, vol. 6–2 (2), pp. 19–23.
5. Ostapiuk M. V. (2015) Hospodarska kompetentsiia zamovnykiv u sferi derzhavnykh zakupivel likarskykh zasobiv i medychnykh vyrobiv [Economic competence of customers in the field of public procurement of medicines and medical devices]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu. Seriya Pravo*, vol. 32(2), pp. 114–118.
6. Popadynets H. O. (2018) Osoblyvosti pravovoho statusu subiektiv hospodariuvannia u sferi hospodarskykh pravovidnosyn [Economic competence of customers in the field of public procurement of medicines and medical devices]. *Aktualni problemy vitchyznianoï yurysprudentsii*, vol. 2, t. 1, pp. 39–42.
7. Trush I. V. (2011) Hospodarska pravosubiektnist komunalnoho pidpriemstva [Economic legal personality of a communal enterprise]. *Ekonomika ta pravo*, vol. 3, pp. 63–67.
8. Sheverdina O. (2017) Hospodarska kompetentsiia orhaniv mistsevoho samovriaduvannia: pravovyi analiz [Economic competence of local governments: legal analysis]. *Yurydychnyi naukovyi elektronnyi zhurnal*, vol. 1, pp. 57–60.
9. Shevchenko A. M. (2019) Poniattia hospodarskoi kompetentsii fizychnoi osoby [The concept of economic competence of an individual]. *Derzhava ta rehiony. Seriya: Pravo*, vol. 3(65), pp. 103–108.
10. Shcherbyna V. S. (2008) Subiekti hospodarskoho prava [Subjects of economic law]. Kyiv: Yurinkom Inter, 264 p.
11. Iurydychna entsyklopediia [Legal encyclopedia] (2001). Kyiv: Ukr. entsykl., 1998–2004. T. Z: K-M. 792 p.